

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΞΟΡΙΑ

Η Ελληνική Κυβέρνηση συνεχίζει τη δραστηριότητα της από το Κάιρο, πρώτο σταθμό της εξορίας της όπου έχει μεταφερθεί στα τέλη Μαΐου 1941 όταν αρχίζει η μάχη της Κρήτης.

Στο πλαίσιο αυτό η ελληνική κυβέρνηση καλείται να αντιμετωπίσει μία σειρά από προβλήματα που εκτός από την πρακτική τους πλευρά αφορούν την υπόσταση της. Η νομιμότητα της συγκρότησης της, ο τρόπος λειτουργίας και η άσκηση εξουσίας παράλληλα με την κυβέρνηση του κράτους που τη φιλοξενεί, η έκταση των αρμοδιοτήτων της και ο βαθμός εφαρμογής τους συγκροτούν ένα πλέγμα προβλημάτων που, αν και σε μεγάλοι βαθμό αντιμετώπιζαν και οι άλλες κυβερνήσεις εξορίας, στην περίπτωση της ελληνικής είναι ακόμα δυσκολότερο να επιλυθούν. Αυτό οφείλεται στην έντονη πολιτικοποίηση που γρήγορα κυριαρχεί στις ελληνικές υποθέσεις, τις οποίες παρακολουθούν στενά οι ελληνικές παροικίες στη Μέση Ανατολή, στη γεωγραφική πολυδιάσπαση της κυβέρνησης και των υπηρεσιών της αλλά και στο μεγάλο βαθμό εξάρτησης της από τις βρετανικές υπηρεσίες.

Η κυβέρνηση Τσουδερού ανασχηματίζεται στις αρχές Ιουνίου ώστε να μπορέσει να αντεπεξέλθει στις νέες πολιτικές συνθήκες που διαμορφώνονται χωρίς να φέρει το στίγμα ότι αποτελεί συνέχεια του καθεστώτος Μεταξά. Με τη μέθοδο του περιορισμού των μελών της κυβέρνησης απομακρύνονται τα επιφανή στελέχη της δικτατορίας Μεταξά, Θ. Νικολούδης και ιδίως ο Κ. Μανιαδάκης του οποίου η προκλητική συμπεριφορά στην Αίγυπτο, όπως και προηγουμένως στην Κρήτη, προκαλεί εντάσεις στην ελληνική παροικία. Παραιτούνται επίσης οι υπουργοί Εθνικής Παιδείας Ε.Σέκερης, Συγκοινωνίας Γ.Κόρτζας, ο Γενικός Διοικητής Νήσων Αιγαίου Π.Αργυρόπουλος και ο υπουργός Στρατιωτικών Εμμ. Τζανακάκης. Το υπουργείο αυτό αναλαμβάνει προσωρινά ο υπουργός Δικαιοσύνης Σ.Μ.Δημητρακάκης.¹ Με την ενέργεια αυτή ο Τσουδερός πιστεύει ότι λύνει το πρόβλημα αλλά είναι προφανές ότι οι Βρετανοί την θεωρούν προσωρινή λύση μέχρι να αποφασίσουν την πολιτική που θα ακολουθήσουν απέναντι στην ελληνική κυβέρνηση.

¹ Η. Βενέζη, *Εμμανουήλ Τσουδερός, ο πρωθυπουργός της Μάχης της Κρήτης και η Εποχή του*. Αθήναι, 1966, σ.233.

Η κυβέρνηση περισσότερο ευέλικτη και κατά τεκμήριον ευρύτερα αποδεκτή καλείται να αντιμετωπίσει τη νέα κατάσταση που έχει προκύψει από την κατάληψη της χώρας.

Ο επισιτισμός της κατεχόμενης Ελλάδας είναι το επείγον πρόβλημα για τη λύση του οποίου έχει κάνει τα πρώτα διαβήματα κατά τη διάρκεια της παραμονής της στην Κρήτη.²

Το κυριότερο πρόβλημα που πρέπει εκτός Ελλάδας πλέον να αντιμετωπίσει η κυβέρνηση εξορίας είναι α) η ανασυγκρότηση των ενόπλων δυνάμεων που έχουν διαφύγει και των ανδρών που συνεχίζουν να διαφεύγουν και προσέρχονται να καταταγούν, β) η συμμετοχή των δυνάμεων αυτών σε πολεμικές επιχειρήσεις, γ) η προσαρμογή στις νέες συνθήκες εξορίας των κρατικών υπηρεσιών που εξακολουθούν να λειτουργούν, προσπάθεια που έχει αρχίσει ήδη κάτω από αντίξοες συνθήκες στην Κρήτη. Η ανασυγκρότηση και ακόμα περισσότερο η συμμετοχή των δυνάμεων αυτών σε πολεμικές επιχειρήσεις δικαιολογεί τη διαφυγή του Γεώργιου και της κυβέρνησης του και ουσιαστικά νομιμοποιεί την παρουσία τους στο εξωτερικό.

Το ιδιαίτον χαρακτηριστικό της Ελληνικής Κυβέρνησης σε σχέση με τις άλλες κυβερνήσεις που λειτουργούν σε συνθήκες εξορίας είναι η ύπαρξη ελληνικών παροικιών στο χώρο που αυτή εγκαθίσταται και οι σχέσεις που αναπτύσσει με αυτές. Οι σχέσεις αυτές διατρέχουν όλη την περίοδο από την άφιξη του στόλου στην Αλεξάνδρεια στα τέλη Απριλίου μέχρι την αναχώρηση της κυβέρνησης εθνικής ενότητας του Γ. Παπανδρέου στις παραμονές της απελευθέρωσης για τη νέα έδρα της στο μικρό χωριό Cava dei Tirreni στα περίχωρα του Salerno. Αυτή η σχέση συνεχίζεται ακόμα και όταν η κυβέρνηση έχει μεταφέρει την έδρα της στο Λονδίνο όπου και εκεί υπάρχει ισχυρή ελληνική παροικία. Στο διάστημα αυτό παραμένει στο Κάιρο το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας για να εποπτεύσει τις ένοπλες δυνάμεις που σταθμεύουν στο χώρο της Μέσης Ανατολής.

Μέχρι την απελευθέρωση οι ελληνικές παροικίες στην Αίγυπτο λειτουργούν ως ο φυσικός χώρος υποδοχής όχι μόνο της κυβέρνησης και των ενόπλων δυνάμεων αλλά και των στρατιωτικών και απλών πολιτών που σε αυξανόμενο

² W4996 F.O.837/1230 F.O. προς Palairat 1 Μαΐου 1941. Ε. Τσουδερού, *Ο Επισιτισμός 1941-1944*, Αθήναι, Αργύρης Παπαζήσης, 1946, σ. 17-19

αριθμό διασχίζουν παράνομα το Αιγαίο και μέσω Τουρκίας καταφεύγουν στη Μέση Ανατολή.

Αποτέλεσμα, ως ένα βαθμό, της λειτουργίας των δικτύων διαφυγής είναι και η συνεχής ροή πληροφοριών και εντυπώσεων από την κατεχόμενη Ελλάδα που αρχίζει να κατακλύζει τις αρμόδιες συμμαχικές υπηρεσίες από την Κωνσταντινούπολη μέχρι το Κάιρο και την Αλεξάνδρεια.

Οι πληροφορίες αυτές διαχέονται και στις ελληνικές παροικίες και επηρεάζουν αναπόφευκτα το πολιτικό κλίμα μέσα στο οποίο λειτουργεί η κυβέρνηση εξορίας και αναπτύσσονται οι ένοπλες δυνάμεις.

Το ζήτημα της αποδοχής του Γεώργιου και της κυβέρνησης από την παροικία της Αιγύπτου, επειδή είναι γνωστή η βενιζελική τοποθέτηση ενός μεγάλου τμήματος της, απασχολεί τον Τσουδερό ήδη από τις αρχές Μαΐου. Για τον λόγο αυτό έχει αρχίσει κατά τη σύντομη παραμονή του στην Κρήτη την προσπάθεια να συγκροτήσει μία οργάνωση στην Αίγυπτο για τη μεγιστοποίηση της πολεμικής προσπάθειας όπως ενημερώνει τον Άγγλο πρεσβευτή. Αυτή όμως η Εθνική Επιτροπή, όπως τελικά ονομάζεται, θα παίρνει εντολές κατ' ευθείαν από αυτόν, ενώ για τη συγκρότησή της ο Τσουδερός ζητά και τη συνδρομή των βρετανικών αρχών. Παρόμοια επιτροπή επιδιώκει να συγκροτήσει και στις ΗΠΑ με τη συνεργασία του Βρετανού πρεσβευτή στην Ουάσιγκτον³

Η κυβέρνηση Τσουδερού αμέσως μετά την άφιξή της στην Αλεξάνδρεια αναγγέλλει τη μετάβαση της στο Λονδίνο. Αυτή η σπουδή προκαλεί την αντίδραση των βρετανικών αρχών που επισημαίνουν ότι θα πρέπει η κυβέρνηση να παραμείνει για μερικές εβδομάδες στην Αίγυπτο μέχρι να κριθεί η μάχη της Κρήτης επειδή μπορεί να δημιουργηθεί η εντύπωση ότι οι συμμαχικές δυνάμεις εκεί είναι πιθανόν να ηττηθούν. Την απόφαση του Γεώργιου και του Τσουδερού να μεταβούν στο Λονδίνο ενισχύει και η άρνηση

³ R4991 και R4992, F.O. 371/29882, Palairret προς Lampson και F.O. τηλεγραφήματα 8 και 27 αντίστοιχα, 5 Μαΐου 1941.

της αιγυπτιακής κυβέρνησης να συγκατατεθεί στην παραμονή της ελληνικής κυβέρνησης και του Γεώργιου στην Αίγυπτο.⁴

Το Foreign Office δεν επιθυμεί να ασκήσει πίεση ως προς το θέμα αυτό στην Αιγυπτιακή Κυβέρνηση και περιορίζεται να υποστηρίξει το αίτημα του Τσουδερού για σύντομη παραμονή στη χώρα αυτή. Είναι προφανές ότι η δεινή πολεμική κατάσταση που αντιμετωπίζει στα μέτωπα της Β.Αφρικής, της Αιθιοπίας και οι συγκρούσεις στη Συρία με τα γαλλικά στρατεύματα που πρόσκεινται στην κυβέρνηση Πεταίν δεν επιτρέπουν στη βρετανική κυβέρνηση να επιβάλλει την παραμονή της κυβέρνησης Τσουδερού στην Αίγυπτο, όπως θα κάνει τρία χρόνια αργότερα όταν η έκβαση του πολέμου έχει πλέον κριθεί υπέρ των συμμάχων.

Η αρνητική στάση της Αιγυπτιακής Κυβέρνησης και η απροκάλυπτη επιθυμία του Γεώργιου και του Τσουδερού να εγκατασταθούν στο Λονδίνο παρά τις ανάγκες και τα προβλήματα που αναπόφευκτα προκύπτουν από την ανασυγκρότηση των ενόπλων δυνάμεων οδηγούν τελικά στη διχοτόμηση της κυβέρνησης επειδή αποφασίζεται να παραμείνουν στην Αίγυπτο ο Υπουργός Στρατιωτικών Σ. Δημητρακάκης και οι τρεις υφυπουργοί του.

Μέσα στη δύσκολη διπλωματική και στρατιωτική συγκυρία η κυβέρνηση και ο βασιλιάς αναλώνονται σε μικροπολιτικές κινήσεις με απόλυτο κριτήριο την ενίσχυση της προσωπικής τους θέσης. Από τις υπόλοιπες ενέργειες τους ξεχωρίζουν η ίδρυση στα μέσα Ιουνίου του Αρχηγείου Βασιλικού Ελληνικού Στρατού Μέσης Ανατολής με αρχηγό τον υποστράτηγο Ε. Τζανακάκη, απόστρατο βενιζελικό αξιωματικό, με στόχο την ανασυγκρότηση του στρατού. Οι συνεννοήσεις με τις βρετανικές αρχές για τον εκσυγχρονισμό του πολεμικού ναυτικού, το μόνο όπλο που αποκτά γρήγορα επιχειρησιακή ικανότητα, διεξάγονται μεταξύ των αρχηγών των δύο επιτελείων.⁵ Τους απασχολεί επίσης και ο τρόπος μετάβασης τους στην Αγγλία. Από τις εναλλακτικές λύσεις που τους προτείνονται επιλέγουν να ταξιδέψουν με πλοίο κάνοντας το γύρο της Αφρικής επειδή, όπως δηλώνουν στον βρετανό πρεσβευτή είναι καταπονημένοι, δεν επιθυμούν να αποχωριστούν τις

⁴ Αρχείον Εμμ. Τσουδερού, Φάκελλος 1, Εγγραφή : 24 Μαΐου-27 Ιουνίου. (ανέκδοτο) Γεννάδιος Βιβλιοθήκη

⁵ P.Papastratis, *British Policy towards Greece 1941-1944*, Cambridge University Press, Cambridge, 1984. σ.34

οικογένειες τους και δεν επείγονται ιδιαίτερα. Η διάρκεια του ταξιδιού επιμηκύνεται περισσότερο όταν αποφασίζουν μετά από πρόσκληση του πρωθυπουργού της Νοτιοαφρικανικής Ένωσης Jan Smuts, να παραμείνουν για αρκετό διάστημα στη χώρα αυτή έκτος αν θεωρηθεί αναγκαίο να μεταβούν άμεσα στο Λονδίνο. Ο Γεώργιος και η κυβέρνηση Τσουδερού φθάνουν τελικά στην Αγγλία στις 23 Σεπτεμβρίου 1941 περίπου τρεις μήνες μετά την αναχώρησή τους από το Κάιρο.

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΣΤΟ ΛΟΝΔΙΝΟ

Η δραστηριότητα της κυβέρνησης εξορίας στο πρώτο εξάμηνο της θητείας της και ιδιαίτερα μετά την άφιξή της στο Λονδίνο αφορά μέτρα τα οποία όχι μόνο προσαρμόζουν τη λειτουργία της και τη συνέχιση των κρατικών θεσμών στις νέες συνθήκες εξορίας αλλά επιβεβαιώνουν την κυριαρχία της επεμβαίνοντας στο χώρο των οικονομικών συναλλαγών που διενεργούνται στην κατεχόμενη Ελλάδα. Μια τέτοια ενέργεια είναι η δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 28 Οκτωβρίου 1941 της συντακτικής πράξης «Περί οργανώσεως των κρατικών λειτουργιών» και του Α.Ν.3066 «Περί μέτρων αμύνης της οικονομίας της χώρας κατά των πράξεων του εχθρού»,⁶ Με το νόμο αυτό απαγορεύει και κηρύσσει άκυρες όλες τις οικονομικές συναλλαγές που γίνονται στην Ελλάδα με τον εχθρό. Ειδικό άρθρο προβλέπει ότι είναι παράνομος κάθε φόρος που βαρύνει πλοία ευρισκόμενα κάτω από τον έλεγχο της ελληνικής κυβέρνησης ή των συμμάχων της και ο οποίος εισπράττεται από οποιαδήποτε αρχή που εδρεύει στην κατεχόμενη από τον εχθρό επικράτεια. Ήδη όμως η κυβέρνηση έχει τροποποιήσει από τις αρχές Σεπτεμβρίου 1941 τον Α.Ν.2075 του 1939 που επιβάλλει έκτακτο προσωρινό φόρο στα κέρδη των φορτηγών πλοίων ώστε να καταβάλλεται σε τράπεζες του Λονδίνου και της Νέας Υόρκης. Με νέο νόμο το Δεκέμβριο 1941 καθορίζει το φόρο με βάση το εκτόπισμα των πλοίων ενώ παράλληλα έρχεται σε συμφωνία με την Ένωση Εφοπλιστών και το Βρετανικό Υπουργείο Πολεμικών Μεταφορών, που έχει χρονοναυλώσει το σύνολο του εμπορικού

⁶ ΦΕΚ Αριθμός 172, Λονδίνο 28 Οκτωβρίου 1941.